

УДК 373,1

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/66-1-46>**Тінтін ДУН,***orcid.org/0009-0009-0307-3575*

аспірантка кафедри філософії

Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»

(Харків, Україна) *331418909@qq.com***ДІАЛЕКТИЧНИЙ МАТЕРІАЛІЗМ: ЙОГО ПРИНЦИПИ ТА ДУМКИ**

Діалектичний матеріалізм, філософія марксизму-ленінізму, науковий світогляд, загальний метод пізнання світу, наука про найбільш загальні закони руху та розвитку природи, суспільства та свідомості. Д. м. ґрунтується на досягненнях сучасної науки та передової суспільної практики, постійно розвивається та збагачується разом з їх прогресом. Він становить загальнотеоретичну основу вчення марксизму-ленінізму. Філософія марксизму є матеріалістичною, оскільки виходить із визнання матерії єдиною основою світу, розглядаючи свідомість як властивість високоорганізованої, соціальної форми руху матерії, функції мозку, відображення об'єктивного світу; вона називається діалектичною, оскільки визнає загальний взаємозв'язок предметів і явищ світу, рух та розвиток світу як результат діючих у ньому самих внутрішніх протиріч. Д. м. – вища форма сучасного матеріалізму, що є результатом всієї попередньої історії розвитку філософської думки.

Д. м. Марксизм загалом та Д. м., його складова частина, виникли в 40-х рр. ХХ ст. 19 ст, коли боротьба пролетаріату за своє соціальне визволення владно вимагала пізнання законів розвитку суспільства, що було неможливо без матеріалістичної діалектики, матеріалістичного пояснення історії. Засновники Д. м. – К. Маркс і Ф. Енгельс, піддавши глибокому і всебічному аналізу суспільну дійсність, критично переробивши і засвоївши все позитивне, що було створено до них в галузі філософії, історії, створили якісно новий світогляд, що став філософською основою теорії наукового комунізму і практик. Вони розробляли Д. м. у гострій ідейній боротьбі проти різних форм буржуазного світогляду.

Метою статті є аналіз основних філософських, економічних і політичних вчень кінця ХVIII – першої половини ХІХ століть як безпосередніх ідейних джерел марксизму. Маркс і Енгельс творчо переробили ідеалістичну діалектику Гегеля і попередній філософський матеріалізм, особливо вчення Фейєрбаха. У діалектиці Гегеля вони розкрили революційні моменти – ідею розвитку і протиріччя як його джерело і рушійну силу. У становленні марксизму велике значення мали ідеї представників класичної буржуазної політичної економії (А. Сміт, Д. Рікардо та ін.); праці соціалістів-утопістів (К. А. Сен-Сімон, Ф. М. Ш. Фур'є, Р. Оуен та ін.) і французьких істориків епохи Реставрації (Ж. Н. О. Тьєррі, Ф. П. Г. Гізо, Ф. О. М. Мінь). Велику роль у розвитку науки Нового часу зіграли досягнення природознавства кінця 18–19 століть, в якому стихійно пробивала собі дорогу діалектика.

Ключові слова: філософія, формування ідейних джерел марксизму, матеріалізм.

Tingting DONG,*orcid.org/0009-0009-0307-3575*

Postgraduate student at the Department of Philosophy

National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"

(Kharkiv, Ukraine) *331418909@qq.com***DIALECTIC MATERIALISM: ITS PRINCIPLES AND THOUGHTS**

Dialectical materialism, philosophy of Marxism-Leninism, scientific worldview, general method of knowing the world, science of the most general laws of movement and development of nature, society and consciousness. D. m. is based on the achievements of modern science and advanced social practice, constantly develops and enriches along with their progress. It forms the general theoretical basis of the teaching of Marxism-Leninism. The philosophy of Marxism is materialistic, as it proceeds from the recognition of matter as the only basis of the world, considering consciousness as a property of a highly organized, social form of movement of matter, the function of the brain, a reflection of the objective world; it is called dialectical, because it recognizes the general interrelationship of objects and phenomena of the world, the movement and development of the world as a result of the internal contradictions operating in it. D. m. is the highest form of modern materialism, which is the result of the entire previous history of the development of philosophical thought. The emergence and development of D. m. Marxism in general and D. m., its constituent part, arose in the 1940s of the XX century. 19th century, when the struggle of the proletariat for its social liberation forcefully demanded knowledge of the laws of the development of society, which was impossible without a materialist dialectic, a materialist explanation of history. The founders of DM – K. Marx and F. Engels, having subjected social reality to a deep and comprehensive analysis, critically reworked and assimilated everything positive that had been created before them in the field of philosophy and

history, created a qualitatively new worldview that became the philosophical basis of the theory of scientific communism and its practices. They developed D. m. in a sharp ideological struggle against various forms of bourgeois worldview.

The goal of the article is to analyze the main philosophical, economic and political teachings of the end of the 18th – the first half of the 19th centuries as the direct ideological sources of Marxism. Marx and Engels creatively reworked Hegel's idealistic dialectics and earlier philosophical materialism, especially the teachings of Feuerbach. In Hegel's dialectics, they revealed revolutionary moments – the idea of development and contradiction as its source and driving force. In the formation of Marxism, the ideas of representatives of classical bourgeois political economy (A. Smith, D. Ricardo, etc.) were of great importance; works of utopian socialists (K. A. Saint-Simon, F. M. Sh. Fourier, R. Owen, etc.) and French historians of the Restoration (J. N. O. Thierry, F. P. G. Guizot, F. O. M. Migne). The achievements of natural science at the end of the 18th and 19th centuries, in which dialectics spontaneously made its way, played a major role in the development of modern science.

Key words: philosophy, formation of ideological sources of Marxism, materialism.

Виклад основного матеріалу. Сутність та основні риси революційного перевороту, скоєного Марксом та Енгельсом у філософії, полягають у поширенні матеріалізму на розуміння історії суспільства, в обґрунтуванні ролі суспільної практики у розвитку людей, їх свідомості, в органічному поєднанні та творчій розробці матеріалізму та діалектики. «Застосування матеріалістичної діалектики до переробки всієї політичної економії, з заснування її, – до історії, до природознавства, до філософії, до політики і тактики робітничого класу, – ось що найбільше цікавить Маркса і Енгельса, ось у чому вони вносять найбільш істотне і найбільш нове, ось у чому їх геніальний крок вперед з історії.

Найбільшим завоюванням людської думки є розробка історичного матеріалізму, у світлі якого тільки і виявилось можливим науково зрозуміти основну роль практики в суспільному бутті та пізнанні світу, матеріалістично вирішити питання про активну роль свідомості. «... Теорія стає матеріальною силою, як тільки вона опановує масами». Марксизм розглядає суспільне буття у формі об'єкта, протистоїть людині, а й суб'єктивно, у вигляді конкретно-історичної практичної діяльності. Тим самим було марксизм подолав абстрактну споглядальність попереднього матеріалізму, який недооцінював активну роль суб'єкта, тоді як ідеалізм абсолютував активну роль свідомості, вважаючи, що вона конструє світ.

Марксизм теоретично обґрунтував і практично здійснив свідоме поєднання теорії та практики. Виводячи теорію з практики, він підкорив її інтересам революційного перетворення світу. Такий сенс знаменитої одинадцятої тези Маркса про Фейербаха: «Філософи лише по-різному пояснювали світ, але справа полягає в тому, щоб змінити його». Суворо наукове передбачення майбутнього і орієнтація людства з його досягнення – характерні риси філософії марксизму-ленінізму.

Принципова відмінність філософії марксизму від усіх попередніх філософських систем у тому,

що її ідеї проникають у маси народу, реалізуються ними; сама вона розвивається саме з урахуванням історичної практики народних мас. «Подібно до того, як філософія знаходить у пролетаріаті своє матеріальну зброю, і пролетаріат знаходить у філософії свою духовну зброю...» (Маркс До., там-таки, т. 1, с. 428). Філософія орієнтувала робітничий клас на революційне перетворення суспільства, створення нового, комуністичного суспільства.

У розробці положень Д. м. після смерті Маркса та Енгельса, головним чином у його пропаганді та захисті, у боротьбі проти буржуазної ідеології багато зроблено їх найбільш видатними учнями та послідовниками в різних країнах: у Німеччині – Ф. Мерінгом, у Франції – П. Лафаргом, в Італії – А. Лабрем – з А. Лабрем. ском критикував ідеалізм та філософський ревізіонізм. Філософські праці Плеханова кінця 19 та початку 20 ст. Ленін оцінював як найкращі у всій міжнародній філософській літературі марксизму.

Новим, вищим етапом у розвитку марксистської філософії є теоретична діяльність У. І. Леніна. Захист Д. м. від ревізіонізму і натиску буржуазної ідеології, творчий розвиток Д. м. були у Леніна тісно пов'язані з розробкою теорії соціалістичної революції, вчення про диктатуру пролетаріату, про революційну партію, про союз робітничого класу з селянством, про соціалістичну державу, про будівництво.

Розробка Д. м. органічно поєднувалася у Леніна із застосуванням діалектичного методу до конкретного аналізу досягнень природознавства. Узагальнюючи новітні досягнення природознавства з погляду Д. м., Ленін з'ясував причини методологічної кризи у фізиці і вказав шляхи її подолання: «Матеріалістичний основний дух фізики, як і всього сучасного природознавства, перемаже всі і всілякі кризи, але тільки з неодмінною заміною матеріалізму метафізичного, Т. 18, с. 324). Розвиваючи Д. м. у боротьбі проти ідеалістичних напрямів філософської думки, Ленін

поглибив розуміння основних категорій матеріалістичної діалектики та насамперед категорії матерії. Узагальнивши досягнення науки, філософії та суспільної практики, Ленін сформулював визначення матерії в єдності його онтологічної та гносеологічної сторін, підкреслюючи, що єдина властивість матерії, з визнанням якої пов'язаний філософський матеріалізм, є властивістю бути об'єктивною реальністю, існувати поза нашою свідомістю (Данелія, с. 218).

Ленін розробив основні проблеми теорії відображення, творчо розвинув вчення марксизму про роль суспільної практики в теорії пізнання, підкресливши, що «точка зору життя, практики має бути першою та основною точкою зору теорії пізнання» (там само, с. 145). Аналізуючи основні шаблї людського пізнання і розглядаючи практику як основу процесу пізнання і як критерій істини, Ленін показав, що пізнання йде від живого споглядання абстрактного мислення і від нього до практики.

У зв'язку з критикою махізму, що стояв на позиціях суб'єктивного ідеалізму і релятивізму, Ленін розвинув далі марксистське вчення про об'єктивну, відносну і абсолютну істину і показав їх діалектичну взаємозв'язок. У вченні Леніна про істину центральне місце посідає проблема конкретності істини: «... те, у чому суть, у чому жива душа марксизму: конкретний аналіз конкретної ситуації».

Ленін сформулював положення про єдність діалектики, логіки та теорії пізнання, визначив основні засади діалектичної логіки. Ленін підкреслював необхідність критичного вивчення та діалектичної обробки історії людської думки, науки та техніки. Історичний метод, згідно з Леніном, становить саму серцевину Д. м. «Весь дух марксизму, вся його система вимагає, щоб кожне становище розглядати лише (а) історично; (б) лише у зв'язку з іншими; лише у зв'язку з конкретним досвідом історії» (Ленін, с. 162).

У розвитку марксистсько-ленінського світогляду його теоретичної основи – Д. м., у боротьбі проти збочень цього світогляду, а також у втіленні його в практику робітничого руху, у будівництво соціалізму та комунізму велике значення має теоретична та практична діяльність комуністичних та робітничих партій. На сучасному етапі Д. м. є результатом творчої діяльності марксистів багатьох країн.

Матерія та свідомість. Як не різноманітні філософські вчення, всі вони, явно чи неявно, мають як свій відправний теоретичний пункт питання про ставлення свідомості до матерії, мислення до буття. Це питання є основним, чи вищим питанням будь-якої філософії, зокрема і Д. м. Він корениться у фундаментальних фактах самого життя,

у існуванні матеріальних і духовних явищ та його взаємин. Усі філософи розділилися на два табори – матеріалізм та ідеалізм – залежно від того, як вони вирішують це питання: матеріалізм виходить із визнання первинності матерії та похідності свідомості, а ідеалізм – навпаки. Д. м., що виходить з принципу матеріалістичного монізму, вважає, що світ є матерія, що рухається. Матерія як об'єктивна реальність неможлива, вічна та нескінченна. Матерії властиві такі загальні форми її існування, як рух, простір та час. Рух – це універсальний спосіб існування матерії. Немає матерії поза рухом, а рух не може існувати поза матерією.

Світ є картиною невичерпного різноманіття: неорганічна та органічна природа, механічні, фізичні та хімічні явища, життя рослин і тварин, життя суспільства, людина та її свідомість. Але при всьому якісному різноманітті складових світ речей і процесів – світ єдиний, оскільки все, що входить до його складу, – лише різні форми, види і різновиди матерії, що рухається, підпорядковані деяким загальним законам.

Всі складові матеріального світу мають історію свого розвитку, у ході якого, наприклад у межах планети Землі, відбувся перехід від неорганічної до органічної матерії (у вигляді рослинного та тваринного світу) і, нарешті, до людини та суспільства.

Матерія існувала до появи свідомості, володіючи у своєму «фундаменті» лише властивістю, подібною до відчуттям, властивістю відображення, а на рівні живої організації матерія має здатність дратівливості, відчуття, сприйняття та елементарним інтелектом вищих тварин. З появою людського суспільства виникає загальна форма руху матерії, носієм якої є людина; як суб'єкт суспільної практики він має свідомість і самосвідомість. Досягши у своєму розвитку високої організації, світ зберігає свою матеріальну єдність. Свідомість невіддільне від матерії. Психіка, свідомість становлять особливу властивість високоорганізованої матерії, виступають як вища, якісно нова ланка серед різних властивостей матеріального світу.

Згідно з Д. м., свідомість є функція мозку, відображення об'єктивного світу. Процес усвідомлення світу та психічна діяльність взагалі виникають і розвиваються з реальної взаємодії людини зі світом через її суспільні відносини. Т. о., за межами гносеології свідомість не протистоїть матерії і «відмінність ідеального від матеріального... не безумовно, не *überschwenglich* (надмірно)». Предмети, їхні властивості та відносини, будучи відбитими у мозку, існують у ньому у формі образів – ідеально. Ідеальне – це не особлива субстанція,

а продукт діяльності мозку, суб'єктивний образ об'єктивного світу.

На протигагу агностицизму Д. м. виходить з того, що світ пізнаємо і наука все глибше проникає в закони буття. Можливість пізнання світу безмежна за умови нескінченності самого процесу пізнання (Ленін, с. 248).

Теорія пізнання. Вихідними моментами теорії пізнання Д. м. є матеріалістичне вирішення питання про відношення мислення до буття та визнання основою процесу пізнання суспільної практики, що є взаємодією людини з навколишнім світом у конкретно-історичних умовах суспільного життя. Практика – основа формування та джерело знання, основний стимул і мета пізнання, сфера застосування знання, критерій істинності результатів процесу пізнання і «... визначник зв'язку предмета з тим, що потрібно людині».

Процес пізнання починається з відчуттів і сприйняття, тобто з чуттєвого ступеня, і піднімається до рівня абстрактного логічного мислення. Перехід від чуттєвого пізнання до логічного мислення є стрибком від знання про одичне, випадкове і зовнішнє до узагальненого знання про суттєве, закономірне. Будучи якісно різними рівнями пізнання світу, чуттєве відображення та мислення нерозривно пов'язані між собою, утворюючи послідовно висхідні ланки єдиного пізнавального процесу.

Людське мислення – це історичне явище, що передбачає наступність знань, що здобуваються від покоління до покоління, і, отже, можливість їх фіксації засобами мови, з якою мислення перебуває в нерозривному зв'язку. Пізнання світу окремою людиною всебічно опосередковано розвитком пізнання світу всім людством. Мислення сучасної людини є, тобто продукт суспільно-історичного процесу. З історичності людського пізнання і передусім історичності об'єкта пізнання впливає необхідність історичного методу, що у діалектичній єдності з логічним методом (Маркс, с. 212).

Необхідними прийомами пізнання є порівняння, аналіз, синтез, узагальнення, абстракція, індукція та дедукція, які по-різному виявляються різних рівнях пізнання. Результати процесу пізнання, оскільки є адекватним відображенням речей, їх властивостей і відносин, завжди мають об'єктивний зміст і становлять об'єктивну істину.

Людське пізнання не може відразу повністю відтворити та вичерпати зміст об'єкта. Будь-яка теорія обумовлена історично і тому містить у собі повну, а відносну істину. Але людське мислення може існувати тільки як мислення минулих, сьогодення та майбутніх поколінь, і в цьому сенсі можливості пізнання безмежні. Пізнання є розви-

ток істини, а остання постає як вираз історично певної шаблі нескінченного процесу пізнання. Виходячи з визнання відносності знання у сенсі історичної умовності меж наближення до повного знання, Д. м. відкидає крайні висновки релятивізму, згідно з яким характер людського знання виключає визнання об'єктивної істини.

Кожен об'єкт поряд із загальними рисами має свої неповторні особливості, кожне суспільне явище обумовлено специфічними обставинами місця і часу. Тому разом із узагальненим необхідний конкретний підхід до об'єкта пізнання, що виражається у принципі: абстрактної істини немає, істина конкретна. Конкретність істини передбачає передусім всебічність і цілісність розгляду об'єкта, врахування того, що він постійно змінюється і через це не може бути правильно відображений у нерухомих категоріях. Попереджаючи проти помилок, пов'язаних з неконкретним підходом до істини, Ленін писав, що «... всяку істину, якщо її зробити «надмірною» ..., якщо її перебільшити, якщо її поширити за межі її дійсної застосовності, можна довести до абсурду, і вона навіть неминуче, за вказаних умов» (Семенов, т. 4, с. 75).

Дослідження нескінченного різноманіття форм матерії починається з відокремлення об'єкта, констатації його буття, тобто існування, і має на меті розкрити властивості та відносини об'єкта. Кожен об'єкт постає перед практично чинною людиною своєю якісною стороною. Так, пізнання матеріальних речей починається безпосередньо з відчуття, «... а в ньому неминуче і якість». Якість є специфіка даного предмета, його своєрідність, на відміну від інших предметів. Усвідомлення якості передуює пізнанню кількості. Будь-який об'єкт є єдністю кількості та якості, тобто кількісно певну якість, або міру. Розкриваючи якісну та кількісну визначеність речей, людина водночас встановлює їхню відмінність і тотожність.

Всі об'єкти мають зовнішні сторони, що безпосередньо досягаються у відчутті і сприйнятті, і внутрішніми, знання про які досягаються опосередковано, шляхом абстрактного мислення. Ця відмінність шаблів пізнання виявляється у категоріях зовнішнього і внутрішнього. Формування цих категорій у свідомості людини підготовляє осмислення причинності або відносин причини і дії, співвідношення яких спочатку мислилося тільки як послідовність явищ у часі. Пізнання йде «від співіснування до каузальності та від однієї форми зв'язку та взаємозалежності до іншої, глибшої, більш загальної». Надалі розвитку мислення людина стала досягати, що причина як породжує дію, а й передбачає його як протидії; т. о., відно-

шення причини та дії позначається як взаємодія, тобто як універсальний зв'язок речей і процесів, що виражається в їхній взаємній зміні. Взаємодія предметів між собою і різних сторін, моментів усередині предмета, що виражається в боротьбі протилежностей, являє собою універсальну причину їх зміни і розвитку, що корениться в природі речей, які відбуваються не внаслідок зовнішнього поштовху як односторонньої дії, а в силу взаємодії та протиріччя. Внутрішня суперечливість будь-якого об'єкта у тому, що у одному предметі у той самий час має місце і взаємопроникнення і взаємовиключення протилежностей. Розвиток є перехід об'єкта з одного стану в якісно інший, від однієї структури до іншої. Розвиток є одночасно і безперервний і перервний процес, і еволюційний, і революційний, стрибкоподібний.

Будь-яка ланка в ланцюзі явищ включає в себе власне заперечення, тобто можливість переходу в нову форму буття. Т. о. виявляється, що буття речей не обмежується їх готівковим буттям, що речі містять у собі приховане, потенційне, або «майбутнє буття», тобто можливість, яка до свого перетворення на готівкове буття існує в природі речей як тенденція їх розвитку (див. Можливість і дійсність). При цьому виявляється, що насправді укладені різні можливості, але у готівкове буття перетворюються лише ті, для реалізації яких є необхідні умови.

Поглиблене усвідомлення зв'язку зовнішнього та внутрішнього розкривається у категоріях форми та змісту. Практична взаємодія людей з безліччю подібних та різних речей послужило основою для вироблення категорій одиничного, особливого та загального. Постійне спостереження предметів та явищ у природі та виробничої діяльності підводило людей до з'ясування того, що одні зв'язки носять стійкий, постійно повторюваний характер, інші виступають рідко. Це послужило основою формування категорій необхідності та випадковості. Розуміння сутності, а на більш високому ступені розвитку – розкриття порядку сутностей означає розкриття укладеного в об'єкті внутрішньої основи всіх змін, що відбуваються з ним при взаємодії з ін. об'єктами. Пізнання явищ означає розкриття того, як виявляється сутність. Сутність та явище виявляються як моменти дійсності, яка є результатом виникнення готівкового буття з реальної можливості. Діяльність багатша, конкретніше можливості, т.к. остання становить лише один із моментів дійсності, яка є єдністю здійсненої можливості та джерелом нових можливостей. Реальна можливість має умови свого виникнення насправді і є частиною дійсності.

З погляду Д. м., форми мислення, категорії є відображенням у свідомості загальних форм предметної діяльності суспільної людини, що перетворює дійсність. Д. м. виходить із утвердження єдності законів буття та мислення. «... Наше суб'єктивне мислення та об'єктивний світ підпорядковані тим самим законам...» (Енгельс Ф., Діалектика природи, 1969, с. 231). Кожен універсальний закон розвитку об'єктивного і духовного світу у певному сенсі є водночас і законом пізнання: будь-який закон, відбиваючи те, що є насправді, вказує також на те, як слід правильно думати про відповідну сферу дійсності.

Послідовність розвитку логічних категорій у складі Д. м. диктується насамперед об'єктивною послідовністю розвитку знання. Кожна категорія – узагальнене відображення об'єктивної реальності, результат вікової суспільно-історичної практики. Логічні категорії «... суть сходинки виділення, тобто пізнання світу, вузлові пункти в мережі (природних явищ, природи. – Ред.), Що допомагають пізнавати її і опанувати її» (Ленін Ст I., Повні збори соч., 5 видавництва, т. 29, с. 85). Кожна з логічних категорій визначається лише шляхом систематичного простеження її зв'язку з усіма іншими, лише всередині системи категорій та за допомогою її. Роз'яснюючи це становище, Ленін намічає загальну послідовність розвитку логічних категорій: «Спочатку мелькають враження, потім виділяється щось, потім розвиваються поняття якості... (визначення речі чи явища) і кількості. Потім вивчення і роздуми спрямовують думку до пізнання тотожності – відмінності – основи – сутності versus (по відношенню до – Ред.) явища, – причинності і т.д. Всі ці моменти (кроки, щаблі, процеси) пізнання прямують від суб'єкта до об'єкта, перевіряючись практикою і через цю перевірку до істини...».

Категорії діалектики перебувають у нерозривному зв'язку з її законами. Кожна галузь природи, нашого суспільства та мислення має закони розвитку. Але внаслідок матеріальної єдності світу у ньому є деякі загальні закони розвитку. Їх дія поширюється попри всі області буття і мислення, по-різному розвиваючись у кожному їх. Діалектика таки вивчає закони будь-якого розвитку. Найбільш загальними законами матеріалістичної діалектики є: перехід кількісних змін у якісні, єдність та боротьба протилежностей, заперечення заперечення закон. Ці закони виражають універсальні форми розвитку матеріального світу та його пізнання та є загальним методом діалектичного мислення. Закон єдності та боротьби протилежностей полягає в тому, що розвиток об'єктивного світу та

пізнання здійснюється шляхом роздвоєння єдиного на взаємовиключні протилежні моменти, сторони, тенденції; їх взаємовідносини, «боротьба» і вирішення протиріч, з одного боку, характеризує ту чи іншу систему як щось ціле, якісно визначене, з другого – становить внутрішній імпульс її зміни, розвитку, перетворення на нову якість.

Закон взаємного переходу кількісних змін в якісні розкриває найбільш загальний механізм розвитку: зміна якості об'єкта відбувається тоді, коли накопичення кількісних змін досягає певної межі.

Висновки. Ревізіоністи правого та «лівого» штибу по суті заперечують об'єктивний характер суспільних закономірностей та необхідність для революційної партії діяти відповідно до цих закономірностей. Це саме стосується законів діалектики. Реформістські і праворевізіоністські ідеологи визнають не боротьбу, а примирення протилежностей, заперечують якісні зміни, обстоюючи

лише плоский еволюціонізм, де вони визнають закону заперечення заперечення. У свою чергу леворевізіоністські теоретики вважають реальними лише антагоністичні протиріччя та їхню хаотичну «боротьбу», заперечують кількісні зміни, борючись за безперервні «стрибки», виступають за повне заперечення старого без збереження того позитивного, що в ньому містилося. Реформістам і правим ревізіоністам це є методологічною основою виправдання опортунізму, а «лівих» ревізіоністів їх методологія – основа крайнього волюнтаризму і суб'єктивізму у політиці. У своїй боротьбі як проти буржуазної філософії, так і проти сучасного ревізіонізму та догматизму марксизм послідовно проводить принцип партійності філософії, розглядаючи філософію діалектичного та історичного матеріалізму як наукову зброю в руках робітничого класу та трудящих мас, що борються за своє звільнення від капіталізму, за перемогу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дanelia С. Досвід дослідження теорії моральності Гельвеція. Ч. 1. Тбілісі, 1922.
2. Деборін А. Введення у філософію діалектичного матеріалізму, 1922. С. 218-219.
3. Дідро Д. Послідовне спростування книги Гельвеція "Про людину". У 2-х томах. Т. 2. С. 379.
4. Ленін В. І. Конспект книги Гегеля "Наука логіки". У: Повні зібрані твори. Т. 29. С. 162.
5. Ленін В. І. Конспект книги Гегеля "Наука логіки". У: Повні зібрані твори. Т. 29. С. 161.
6. Ленін В. І. Конспект книги Гегеля "Лекції з історії філософії". У: Повні зібрані твори. Т. 29. С. 248.
7. Ленін В. І. Про значення воєвничого матеріалізму. У: Повні зібрані твори. Т. 45. С. 30-31.
8. Маркс К. Лист І. Діцгену, 9 травня 1868. У: К. Маркс і Ф. Енгельс. Вид. 2-ге. Т. 32. С. 456.
9. Маркс К. Лист Ф. Енгельсу, 14 січня 1858. У: К. Маркс і Ф. Енгельс. Вид. 2-ге. Т. 29. С. 212.
10. Передмова від Інституту марксизму-ленінізму до "Філософських зошитів" В.І. Леніна. У: В.І. Ленін. Повні зібрані твори. Том VIII. С. 29.
11. Семенов Ю.І. Особистість, суспільство, культура. У: Філософія та суспільство. 2001. № 3.
12. Семенов Ю.І. Розробка проблем історії первісного суспільства на "епоху" Бромлея. У: Етнографічний огляд. 2001. № 6. С. 12-14.
13. Яхот І. Придушення філософії в СРСР. Питання філософії. 1991. № 7-9.

REFERENCES

1. Danelia S. (1922) Dosvid doslidzhennia teorii moralnosti Helvetsiia [The experience of researching the theory of morality of Helvetius]. Ch. 1. Tbilisi [in Georgian]
2. Deborin A. (1922) Vvedennia u filosofiiu dialektychnoho materializmu [Introduction to the philosophy of dialectical materialism]. 218-219 pp [in Ukrainian].
3. Didro D. Poslidovne sprostuvannia knyhy Helvetsiia «Pro liudynu» [A consistent refutation of Helvetius's book "On Man"] u 2-kh t. T. 2. 379 p [in French].
4. Iakhot I. (1991) Prydushennia filosofii v SRSR [Suppression of philosophy in the USSR] // Pytannia filosofii. № 7, 8, 9 [in Ukrainian].
5. Lenin V. I. (1914) Konspekt knyhy Hehelii "Nauka lohiky" [Synopsis of Hegel's book "The Science of Logic"] Povn. zibr. tv. T. 29. 162 p [in German].
6. Lenin V. I. (1914) Konspekt knyhy Hehelii "Nauka lohiky" [Synopsis of Hegel's book "The Science of Logic"] Povn. zibr. tv. T. 29. 161 p [in German].
7. Lenin V. I. (1914) Konspekt knyhy Hehelii «Lektzii z istorii filosofii» [Synopsis of Hegel's book "Lectures on the History of Philosophy"] Povn. zibr. tv. T. 29. 248 p [in German].
8. Lenin V.I. (1914) Pro znachennia voiovychnoho materializmu [About the meaning of militant materialism] Povn. zibr. tv. T. 45. 30-31 pp [in German].
9. Marks K. Lyst F. Enhelsu, (1858) [Letter to F. Engels] K. Marks i F. Enhels. Vyd. 2-he. T. 29. 212 p [in German].
10. Marks K. (1868) Lyst I. Ditsshenu, [Letter to I. Dietzgen] K. Marks i F. Enhels. Vyd. 2-he. T. 32. 456 p [in German].
11. Peredmova vid Instytutu marksyzmu-leninizmu do «Filosofskykh zoshytiv» V.I. Lenina (1947) [Preface from the Institute of Marxism-Leninism to "Philosophical Notebooks" V.I. Lenin] V.I. Lenin. Povn. zibr. tv. T. VIII 29 p. [in Ukrainian].
12. Semenov Yu.I. (2001) Osobystist, suspilstvo, kultura [Personality, society, culture] Filosofii ta suspilstvo. № 3. [in Ukrainian].
13. Semenov Yu.I. (2001) Rozrobka problem istorii pervisnogo suspilstva na «epokhu» Bromleia [Elaboration of problems of the history of primitive society in the "epoch" of Bromley] Etnohrafichne ohliad. № 6. 12-14 pp. [in Ukrainian].